

Redengevende beschrijving – Gouderak: Kattendijk 131

Monumentnummer: 23/31

FEITELIJKE GEGEVENS

Adres	Kattendijk 131, Gouderak
Kadastraal nummer	Gouderak A 1908
Naam object	n.v.t.
Complexonderdelen	Boerderij met aangebouwde houten schuur en boomgaard.
Oorspronkelijke functie	boerenbedrijf
Opdrachtgever	niet bekend
Architect/aannemer	niet bekend
Datering / Bouwjaar	1898

(CULTUUR)HISTORISCHE ACHTERGROND

Het boerenbedrijf in de Krimpenerwaard

De moerassige veengebieden van de Krimpenerwaard worden vanaf de 11e eeuw geleidelijk aan ontgonnen. De Middeleeuwse boeren bouwen hun boerderijen op de koppen van de percelen, die haaks op de ontginningsbasis staan. De uitgifte van de landerijen geschiedt op basis van inschrijving. Soms hebben boeren hierdoor veel land binnen één polder, maar meestal lag het land van een boer verspreid over meerdere polders op soms wel een kwartier, half uur of uur 'gaans of varens' (lopen of varen) van de boerderij. Direct rondom de boerderij is het erf dat plaats biedt aan de belangrijkste bebouwing en gronden voor het uitvoeren van de werkzaamheden en de huishoudelijke taken van de boerin. Hierbij valt te denken aan een hooiberg of –schuur, wagenschuur, extra stallen en kippenhokken, boenstoep of –hok, moestuin, fruitboomgaard, bleekveldje. De positie van alle verschillende gebouwen en functies op het erf is zo bedacht dat het werk zo efficiënt mogelijk kan worden uitgevoerd. Rondom de het erf is vaak een ringsloot aanwezig en is er een wetering of brede kavelsloot die tot aan het erf en het hoofdgebouw loopt. Deze

wordt oorspronkelijk gebruikt als vaarsloot om bij landerijen in andere delen van de polder te komen.

De ontwikkeling van boerderijen langs de ontginningslinten en rivierdijken is een voortgaande ontwikkeling vanaf de 11e eeuw tot en met de 20e eeuw. In de laatste eeuw werden er voornamelijk oude boerderijen vervangen door nieuwe. Slechts een enkele boerderij werd geheel nieuw gesticht. In de 21e eeuw worden er nauwelijks tot geen nieuwe boerderijen meer gesticht of worden boerderijen omgebouwd tot burgerwoning of gesloopt en vervangen door villa's.

Landbouw en veeteelt

De hoofdactiviteit van het boerenbedrijf in de Krimpenerwaard ligt oorspronkelijk in de landbouw (vlas, rogge, hop en hennep), waarbij de aanwezige koeien en varkens op de boerderij alleen worden gehouden voor het voorzien in de eigen levensbehoefte. Door inklinking van de veenbodem wordt de polder steeds natter. Dit heeft tot gevolg dat de wortels van veel van de akkerbouwgewassen de natte grond niet verdragen. Het verbouwen van hennep (o.a. als grondstof voor touw in de scheepsindustrie) heeft het nog lange tijd in de polder volgehouden, omdat deze voornamelijk op opgehoogde gronden naast de boerderij worden geteeld. Maar in de periode 1840 - 1900 neemt ook de productie hiervan af. De boeren in de Krimpenerwaard leggen zich uiteindelijk helemaal toe op de veeteelt (koeien) en de zuivel- en kaasproductie. Deze omslag in de hoofdactiviteit van de boeren is terug te vinden in de opbouw van boerderijen. Er komen grote stallen achter het woonhuisgedeelte. In het voorhuis van de boerderij worden melkkelders gemaakt en ruimten worden ingericht als kaaskamers. In de bijgebouwen is deze omslag ook terug te vinden in de aanwezigheid van grote hooibergen en melkhuisjes bij of in de buurt van de boerderij. Met name de melkhuisjes, die worden gebruikt voor het melken van de koeien, zijn door de industrialisering van de veehouderij in de afgelopen eeuw vaak uit het landschap verdwenen.

Het onderhavige boerderij-ensemble, bestaande uit een hoofdhuis met stal en zwart geteerde hooisluur, is illustratief voor en herinnert aan de ontwikkeling van het boerenbedrijf binnen de gemeente Krimpenerwaard in het algemeen en langs de IJsseldijk te Gouderak in het bijzonder.

STEDENBOUWKUNDIGE,
LANDSCHAPPELIJKE SITUATIE

Ruimtelijke ontwikkeling Gouderak

Gouderak is één van de oudere nederzettingen in de Krimpenerwaard en is begonnen als ontginningsdorp op de oever van de Hollandse IJssel. Het ambacht bestond uit drie blokken, namelijk het Kattendijksblok, het Middelblok en het Veerstalblok. Deze werden vanaf de 12e eeuw uitgegeven voor ontginning. Hierna wordt pas gestart met de bedijking van de Hollandse IJssel. De bebouwing werd alleen op de koppen van de haaks op de rivier staande ontginningen geplaatst. Hierdoor ontstond een sterke lineaire structuur die langs de hele IJsseldijk liep. De drie blokken waren ten opzichte van de kom bij de veerstoep slechts beperkt bebouwd. Richting de kom verdicht de bebouwing zich meer.

De bebouwing bestond voornamelijk uit boerderijen, arbeiderswoningen en een enkele burgermanswoning of directeurswoning van een langs de dijk gelegen (steen)fabriek.

De boerderij Kattendijk 131 is een beeldbepalend onderdeel van deze lineaire ontwikkelingsstructuur en is kenmerkend voor het laat 19e-eeuwse ontwikkelingsbeeld langs de IJsseldijk ter plaatse van de huidige Kattendijk.

Ruimtelijke opbouw perceel

Het direct rondom het perceel gelegen landschap is relatief gaaf bewaard gebleven. De boerderij is daarmee een essentieel onderdeel van de ruimtelijke samenhang binnen het cultuurlandschap van de gemeente Krimpenerwaard.

Fruitboomgaard

Ten noorden van de boerderij is een boomgaard bewaard gebleven. De boomgaarden op de historische erven liggen vaak direct naast de boerderij en werd tevens gebruikt als een huisweide voor kleinere dieren. De opbrengst is voor eigen gebruik van de boer. In de afgelopen decennia zijn veel van deze boomgaarden verdwenen. Om deze reden is de boomgaard een historisch relevant onderdeel van de inrichting van het boeren erf.

Typen boerderijen

In Nederland komen verschillende typen boerderijen voor. Binnen de provincie Zuid-Holland is dat beperkt tot de groep boerderijen uit de hallenhuisgroep. Deze ontwikkelde zich vanuit de meest eenvoudige vorm van bebouwing, namelijk een woning op een rechthoekige plattegrond met één vertrek, waarin mensen en hun dieren samen leefden. In de ontwikkeling van dit type onderscheiden zich binnen deze boerderijgroep uiteindelijk drie typen: het langgerekte hallenhuis (woonhuis en stal liggen achter elkaar), het krukhuis (met een L-vormig voorhuis) en het T- of dwarshuis (met een voorhuis dat haaks op de achtergelegen stallen staat). Alle de drie typen komen binnen de gemeente Krimpenerwaard voor.

Het engelenraam als toonbeeld van rijkdom

Het engelenraam of serliana, een raam in de topgevel van een boerderij dat wordt geflankeerd door twee lagere zijramen als de vleugels van een engel, is het symbool van de kaasmakerijen in de Krimpenerwaard. De ramen verschijnen vanaf ca. 1860 in de gevels van boerderijen. Dit was het gevolg van de economische bloei door de bloei in de kaashandel, maar ook door de explosieve bouw van nieuwe boerderijen in de periode tussen het midden van de 19e eeuw en de vroege 20e eeuw. De engelenramen zijn een kenmerkend regionaal bouwelement voor de Lopiker- en Krimpenerwaard. Daarbuiten komt dit element relatief weinig voor. Het engelenraam in de gevel van deze boerderij is illustratief voor de architectuurhistorische ontwikkeling van de zuivelboerderijen binnen de gemeente Krimpenerwaard.

Hooiopslag in houten schuren

Kenmerkend voor de groei van de veestapel bij het veranderende landschap in de Krimpenerwaard zijn de geteerde houten schuren. Deze werden gebruikt voor de hooiopslag voor de winter. In tegenstelling tot andere gebieden in Zuid-Holland gebeurde dat relatief vaak in een schuur in plaats van in een hooiberg. Deze werden achter de bestaande boerderij en stal aangebouwd of naast de boerderij geplaatst. De achter deze boerderij gebouwde zwart geteerde houten hooischuur is gaaf bewaard gebleven en illustratief voor de regionale architectuurhistorische ontwikkeling van hooiopslag bij boerderijen.

Waardering

De symmetrische voorgevel van de boerderij is gaaf bewaard gebleven. Met zijn engelenraam (serliana), rijk versierde, decoratieve windveren en makelaar en accoladebogen is de boerderij een typisch regionaal en tijdsgebonden voorbeeld van boerderij-architectuur. Tevens is de typologie van de boerderij een gaaf bewaard voorbeeld van een boerderij uit de hallenhuiscgroep.

BESCHRIJVING

De *boerderij* betreft een hallenhuistype, met één bouwlaag en zolder onder zadeldak. De achterliggende stal heeft dezelfde nokhoogte. Het dak van de boerderij is bedekt met grijze muldenpannen. De voorgevel is ter onderscheiding gemetseld in donkerrode bakstenen in kruisverband, terwijl de andere gevels in lokale gele IJsselstenen gemetseld zijn. De voorgevel is symmetrisch ingedeeld met telkens twee hoge vensters met T-ramen aan weerszijden van de voordeur. De vensters zijn historisch en worden beëindigd door strekse bogen met lichte toog aan de onderzijde. Ter hoogte van de zolder is een typisch streekgebonden kenmerk aanwezig: een 'engelenraam' of 'serliana', hier uitgevoerd met accoladebogen aan de bovenzijde. Daarboven zijn porseleinen isolatoren aanwezig die verbonden zijn met de bokpalen langs de weg/dijk. Verder is de voorgevel versierd met witgeschilderde rijk gedecoreerde opengewerkte windveren en een makelaar. In de zijgevels zijn diverse meer en minder getoogd uitgevoerde ramen aanwezig en zelfs een klein rondvenster. Aan de zuidwestgevel is een melklokaal aangebouwd in de vorm van een houten aanbouw. Deze is van recente datum en vervangt een oudere voorganger.

Achter het hallenhuis staat een aangebouwde *houten schuur* met zwart geteerde horizontale planken met zadeldak waarvan de nok hoger is dan die van het hallenhuis, wat zeldzaam is. Ook deze schuur heeft een kleine makelaar aan de voorzijde. De schuur is recent opnieuw opgetrokken met hergebruik van de bestaande bouwmaterialen.

Links van het hallenhuis staat een klein bakstenen gebouwtje (functie niet bekend) als onderdeel van de erfbebouwing. De redelijk grote vrijstaande bakstenen varkensschuur aan rechterzijde is van latere datum (1962).

WAARDENSTELLING

Het boerderij-ensemble aan de Kattendijk 131 te Gouderak is van:

Cultuurhistorische waarde:

- Ter illustratie van en als herinnering aan de ontwikkeling van het boerenbedrijf binnen de gemeente Krimpenerwaard in het algemeen en langs de IJsseldijk te Gouderak in het bijzonder.

Stedenbouwkundige / landschappelijke waarde:

- Als beeldbepalend onderdeel van de lineaire ontwikkelingsstructuur langs de IJsseldijk in Gouderak door de eeuwen heen.
- Als kenmerkend ruimtelijke element, zowel in massa-opbouw als in de ruimtelijke samenhang tussen landschap en bebouwing, in het ontwikkelingsbeeld langs de IJsseldijk ter plaatse van de huidige Kattendijk.
- Vanwege de ruimtelijke samenhang met het overwegend gaaf bewaard gebleven omringende cultuurlandschap.
- Vanwege de functionele en visuele samenhang tussen de boerderij, het erf, de fruitboomgaard en de formele voortuin als voorbeeld van het historisch boeren erf in de gemeente Krimpenerwaard.

Architectuurhistorische waarde:

- Als voorbeeld van de architectuurhistorische ontwikkeling van boerderijen langs de dijk aan het einde van de 19e eeuw.
- Vanwege de gaaf bewaarde en rijk versierde symmetrische voorgevel (decoratieve windveren en makelaar, accoladebogen engelenraam).
- Vanwege het typisch regionaal en tijdsgebonden kenmerk van een engelenraam.
- Als uitzonderlijk voorbeeld van een regionaal kenmerkende zwart geteerde, hogere houten hooisluur.

Waarde vanwege de Gaafheid:

- Vanwege de gaaf bewaarde hoofdvorm van de boerderij en de achterliggende houten sluur onder hogere nok.
- Vanwege de gaaf bewaarde laat 19e-eeuwse uitgewerkte architectuur.
- Vanwege de relatief gaaf bewaarde ruimtelijke opbouw van het boeren erf.

Zeldzaamheidswaarde:

- Vanwege de zeldzaamheid van een boerderij met een erachter gelegen houten hooisluur (opnieuw opgetrokken).
- Vanwege de relatief zeldzame fruitboomgaard.

IDENTITEIT
KRIMPENERWAARD

De aan de te draagt bij aan de ruimtelijke identiteit van de gemeente Krimpenerwaard vanwege:

1. De lineaire massaopbouw van de boerderij (hallenhuis) in één

bouwlaag onder een zadeldak.

2. De aanwezigheid van het regionaal kenmerkende engelenraam in de voorgevel.
3. Vanwege de regionaal kenmerkende zwart geteerde houten schuur achter de boerderij.
4. Vanwege de ruimtelijke opbouw van het erf met een fruitboomgaard naast de boerderij.

BESCHERMING

De volgende onderdelen vallen onder de bescherming:

- Exterieur, bouwkundige structuur en waardevolle interieuronderdelen van de boerderij (met uitzondering van recent(e) sanitair, keuken(s) en badkamer(s)) en de houten schuur achter de boerderij.
- De ruimtelijke structuur van het erf met de naast de woning gelegen fruitboomgaard.

BRONNEN

- Dam, D. van (2009), *Gouderak in oude ansichten*, Zaltbommel
- Groningen, C.L. van (1996), *De Krimpenerwaard*, Zwolle
- Hofkens, M., Ingen, M. Van, e.a. (1991), *Jongere bouwkunst en stedenbouw 1800 – 1945*. Monumenten inventarisatieproject
- Knoester, J.J. (2002), *Kernachtig Krimpenerwaard, 100 jaar plaatselijke geschiedenis*.
- Kroon, M. (2000), *Krimpenerwaardig, de geschiedenis van de Krimpenerwaard in woord en beeld*.
- Stenvert, R. e.a. (2004), *Monumenten in Nederland, deel Zuid-Holland*.
- Stichting Krimpenerwaard, *Monumenten in de Krimpenerwaard: in Haastrecht, Stolwijk, Vlist, Schoonhoven,*
- *Ammerstol, Bergambacht, Berkenwoude, Hollandse IJsselkerk, Krimpen aan de Lek, Krimpen aan den IJssel, Ouderkerk aan den IJssel, Gouderak: cultuurhistorisch waardevolle gebouwen en objecten in beeld*.
- Topotijdreis.nl
- Beeldbank RCE, kadastrale minuutplan
- Streekarchief Midden Holland (bouwvergunningen en foto's)
- Golderake.nl. Website van de Historische Vereniging Golderake
- geschiedenisvanzuidholland.nl/verhalen/de-wederopbouw-architectuur-en-stedenbouw, Broekhoven, S., *De wederopbouw: architectuur en stedenbouw*